

Murat Turan'la Söyleşi:

Doğulu Kemal Bey İmgesi ve CHP'nin Doğusu...

Elif Su

Sizi. *CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması konulu çalışmanızı hazırlamaya iten sebep neydi?*

Öncelikle şunu ifade etmem gerekir, bu araştırmanın 12 Haziran Genel Seçimleri'nin hemen öncesinde yayınlanmış olması zamanlama olarak yerinde bir girişimdir, ancak yayınlanma konusunda özel bir tarih belirlenmesi yönünde bir düşünceye sahip olmadık.

Araştırma, iki yılı aşan uzun ve meşakkatli bir sürecin sonucunda yayınlanma safhasına gelebildi. Kitap, yayınlanma dönemi itibarıyla 'popüler bir kitap' formunu yansıtmakla birlikte, daha da temelde akademik disiplinle hazırlanmış bir eserdir.

CHP'nin Doğu'daki örgütsel yapısı hakkında geniş boyutlu bir çalışmayı sürdürme konusunda beni yüreklendiren kişi kesinlikle değerli hocam Doç. Dr. Hakkı Uyar oldu. Bilimsel araştırmaların birbirini tekrar eden niteliklere sahip olmamaları önemlidir.

Çalışmalar için harcanan mesailerin ve emeklerin mutlaka bir amaca yönelik olması gerekir. Sayın hocamın, bu konuda bilimsel bir çalışmanın mutlaka yapılması

gerektiği konusundaki haklı ısrarı çalışmaya olan ilgimi daha da pekiştirdi.

Bir araştırmacının yeni bir çalışmaya başlaması için mutlaka merak güdüsünün hareketle geçirilmesi gerektiğine inanırım. Bendeki merak güdüsünü harekete geçiren kesinlikle şu cümle oldu: "Parti teşkilatı yoktur."

CHP'nin Doğu'daki örgütsel yapısı hakkında parti yayınlarını incelediğimde sadece bu ifadeyle karşılaştım. Bu yayınların arka tarafına ilave edilen, yurt genelindeki teşkilatlanmayı ve partiye kayıtlı üyeleri gösteren haritalarda da Doğu illerinin büyük kısmının boş olması ilginç bir durumdur.

Bunun niçin böyle olduğu konusundaki merakım daha başka sorularla sürekli arttı. Mesela: Doğu asırlardır farklıdır ve kendine özgü değerlere sahip bir bölgedir, buralar CHP'nin örgütlenmesinde nasıl bir rol oynadı? CHP'nin buralara özgü bir yaklaşımı var mıydı?

CHP'yi veya Doğu'yu çalışmak bir araştırmacıyı zorlar mı, daha doğrusu ne kadar zorlar?

Tek parti dönemiyle alakalı incelemelerde bulunan bilimciler ve araştırmacıların

karşılaştıkları temel zorlukları ben de yaşadım. Bir parti düşünün ki, Türkiye Cumhuriyeti'yle yaşıt olsun, Türk siyasetinin hafızası olarak kabul görsün, fakat kendine ait bir arşivi olmasın! CHP bağlamında araştırma yapmak isteyen kişilerin ulaşabileceği kaynaklar ne yazık ki dağınık.

Araştırmacıların bu kaynaklara ulaşması ve kullanması için çok fazla çaba göstermesi gerekiyor. Diğer taraftan en temel referans noktalarından birisi olabilecek derece önem içeren grup toplantılarına ait tutanakların kayıp olması araştırmacılar açısından önemli bir eksiklik.

Genel anlamda CHP tarihini araştırırken karşılaşılan zorluklar bölgesel çalışma esnasında kendini daha fazla hissettiriyor. Tek parti döneminin temel denklemi Parti-Devlet-Hükümet biçiminde. Bu denklemin bir neticesidir ki CHP hakkında çalışmalar yürüten araştırmacılar mutlaka o dönemde alakalı çok sayıda resmi yayın ve belgeleri de incelemek zorundalar.

Kaynak taramasını sürdürürken uzun bir süre "CHF'nin buradaki örgütü kapatılmıştır" veya "CHP'nin buradaki örgütü açılmıştır" içerikli bu iki cümlenin peşine düştüm. Bu ibareleri yakalayabilmek için de birçok eseri koleksiyon boyutuyla incelemek zorunda kaldım.

Örneğin grup toplantı kayıtları ortada bulunmadığı için bu toplantılara ait içeriği *Aydın Tarihi* dergisinden takip ettim. Doğu örgütü hakkında bir ifadeye rastlayabilme umuduyla, her ay yayınlanan *Aydın Tarihi* adlı derginin bütün koleksiyonu incelemek gibi zorlu bir süreci yaşadım. Aynı şekilde kanunların yer aldığı *Düster* eserini de koleksiyon boyutuyla elden geçirdim.

Basın boyutunun da ihmal edilmemesi gerekiyordu, ulusaldan ziyade mevcut olan yerel basın taramalarını da çalışma sürecine dâhil ettim. Bütün kaynakları kullandıktan sonra konuya bütünsel çerçeveden bakıp detayları görmeye ve de-be-timlemeye gayret ettim.

Örgütlenmeye, iktidarını pekiştirmeye çalışan CHF, Doğu'daki örgütlerini niçin kapattı?

Bu konu, 1923-1950 tarih aralığının konu edinildiği siyasal tarih çalışmalarında, 1925 Şark İsyanı (Şeyh Said Ayaklanması) neticesinde alınmış bir karar olarak geçiyor. Bu araştırma gösteriyor ki bu yargı doğru, fakat eksik.

Cumhuriyet'in hemen başında gerçekleşen Şark İsyanı hadisesi, hem Fırka'nın örgütsel yapısını değiştirecek hem de devlet politikalarının temel iskeletini şekillendirecek çapta büyük bir gelişmeydi. Şark İsyanı, CHF'nin Doğu örgütlerini kapatmasında etkili oldu, ancak tek sebep bu değildi.

Olayla ilgili İstiklâl Mahkemesi yargılamaları sürerken Fırka yönetimini ilgilendiren ana konu şuydu: Bölge yöneticilerinin ihlalkârlıkları ya da isyancıları desteklemeleri söz konusu olabilir miydi? Soruşturmalarda neticesinde, CHF ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensuplarının, askerî personelin, idari memurların ve bölgeden bir takım kişilerin olayların içerisinde yer aldığı sislî bir tablo ortaya çıktı.

CHF üyelerinin, şekavet (eşkiyalık) yapmış olma ihtimali endişeye düşürmüş olmalı ki yeni bir devlet, yeni bir iktidar, yeni bir toplulu yaratma idealine yola çıkan Fırka yöneticileri, yurt içerisinde örgütlenmiş hızla gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde Doğu'daki örgütlerini kapatmayı uygun gördüler.

Bahsettiğim gibi yirmi yedi yıllık süreçte yayınlanan birçok kaynağa yönelik yaptığım taramalarda "Evet, bu örgütler Şark İsyanı sebebiyle kapatılmıştır" biçiminde ne doğrudan ne de dolaylı olarak herhangi bir açıklamaya, hatta imaya dahi rastlamadım.

1925, Cumhuriyet için çok erken bir tarihtir. Bu dönemde muhalif İstanbul basınının Doğu'daki gelişmeler hakkında açık olmaları çok zordu. Zaten Takrirî Sükûn Kanunu sebebiyle çoğu da kapatılmıştı.

Mevcut olanlar üzerinde yapmış olduğum taramalarda, konunun en canlı dönemi olan 1925-1926 aralığında Doğu örgütleri hakkında belki basına yansıyan bir haber vardır, umuduyla yaptığım araştırmalardan da doyurucu boyutta veriler elde edemedim. Ancak bu geniş boyutlu taramalar, araştırmanın bel kemiğini oluşturan birçok bulguyu elde etmemeye de yardımcı oldu. Bunların hepsini çalışmada kullandım.

Sizi şaşırta bulgular nelerdi, daha doğrusu en çok hangi bulgu sizi şaşırttı?

Geniş çaplı kaynak taraması sürecinde beni şaşırta, hatta çoğu zaman zorlayan en önemli nokta tek seslilik konusuydu. Sadece detaysal farklılık gösteren haberlerin veya değerlendirmelerin özünde hep aynı tonu ve rengi görmek araştırmacının hareket kabiliyetini oldukça sınırlandırıyor.

Şark İsyanı, CHF'nin Doğu örgütlerini kapatmasında etkili oldu, ancak tek sebep bu değildi demekle neyi kast ediyorsunuz?

Bunu şunun için söylüyorum, "CHF 1927 Büyük Kongresi Raporları Tetkik Encümeni Mazbatası"nın hazırlayan kurulun üyelerinden ikisi Siirt ve Elazığ Fırka temsilcileriydi. Parti örgütünün bulunmadığı yerlerden temsilci gönderilmesi mümkün olmadığı düşünülürse buralarda merkezî isteklerini karşılayacak düzeyde güçlü bir organizasyona sahip olmasa da örgütlü bir yapının bulunduğu iddia edilebilir.

1927'deki yerel bir gazete haberinde Urfa'da örgütsel yapının varlığından bahsediliyor. Ancak Urfa, 1927'deki II. Kongre'ye Fırka temsilcisi göndermedi. Siirt'teki örgüt ise 1933'e kadar varlığını korudu. 1931'de Siirt, Van ve Muş illerinde örgütsel yapının varlığı söz konusu şuydu.

Fakat bu üç il 1933'te Recep Peker'in ifadesiyle "Van, Siirt, Muş vilâyetlerindeki teşkilâtımızda, Fırka'nın nizamlı çalışmasında faydalı olacak bir yürütlüye gidemiyorlardı" gerekçeyle kapatıldı. Öte yandan 1936'daki listede Bingöl'ün Kığı, Tunceli'nin Pülümür ilçelerinde örgütün varlığından bahsediliyordu.

Bu veriler nasıl değerlendirilebilir?

Bütün bu verilerden çıkan sonuç şudur: CHF, otoriter bir yapıya sahipti, ancak her ne olursa olsun bir yerde örgütünü sürdürme zorunluluğunu da duymuyordu. Merkezî direktiflerini yerine getiremeyen örgütler kolaylıkla ortadan kaldırılıyordu.

Şu da ilginçtir, il bazında örgütlenmediği bazı yerlerde, daha ufak birimler olan ilçe örgütleriyle faaliyetini sürdürebilme yoluna gidilebiliyordu.

CHF, Doğu'daki örgütlerini kapattığında bölgede gücünü yitirmede mi?

Şunu açıkça ifade edebilirim ki benim gördüğüm şu: CHF, Doğu'daki örgütlerini kapattıktan sonra bölgede daha da güçlü hale geliyor ve bölge hakkındaki haberlere daha kolay erişebiliyor. Örgütler kapandıktan sonra resmi manada Ankara'da en iyi temsil eden makam Umûmî Müfettişlikler.

1927'de Umûmî Müfettişlik teşkilatı kurulduktan sonra Müfettişlik ile CHF arasında kuvvetli bir bağ oluşturuluyor. Bu birliktelik sonucunda daha sonraları Müfettişlik bünyesinde "Parti İşleri Bürosu" faaliyete geçiyor.

CHF, Doğu'daki örgütlerini kapattıktan sonra bölgede daha da güçlü hale geldi derken de şunu kastediyorum: Doğu'dan CHF Genel Sekreterliğine raporlar sadece Umûmî Müfettişlik kanalıyla ulaşmıyordu, bunun dışında mebusların kendi seçim bölgeleri hakkında hazırladıkları raporlar, müfettişlerinin raporları, çeşitli bakanlıklardan, Halk ve Halkodaları başkanlarından, il ve ilçe başkanlarından, valilerden, belediye başkanlarından, ordu mensuplarından, halktan yani birçok farklı yerden değişik konuları içeren raporlar yoğun miktarda Ankara'ya akıyordu.

Bu dönemde bölgede olağanüstü bir yönetim sistemi olmasından dolayı orada bulunan resmi sifata sahip her görevli merkeze yazı göndermek sorumluluğu nu kendinde buluyor, bu da Ankara'nın Doğu'ya olan uzaklığını azaltıyordu.

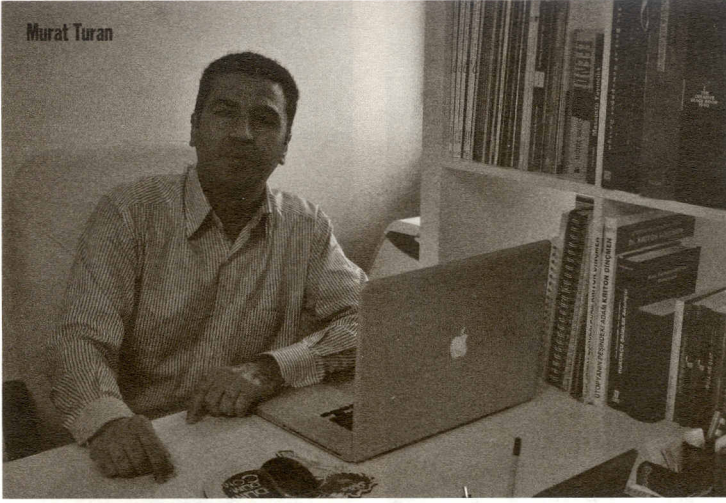
Parti, Doğu'yu sıkı biçimde denetleme gücüne sahipti, ancak bu durum bölge halkının Parti'ye olan yaklaşımını olumlayan bir netice vermedi, öyle mi?

Kesinlikle öyle. Parti'ye üye olanların Malatya'da yüzde 5, Gaziantep'te yüzde 4, Erzincan'da yüzde 5, Erzurum'da yüzde 2.8, Kars'ta yüzde 10 gibi oransal değerler göstermesi bu tavırlı durumu yansıtıyor. Ayrıca yönetimin en fazla önemseydiği konulardan olan Türkçe seferberliğine bölge halkının mesafeli oluşu, müfettişlerin raporlarda en fazla şikâyet ettiği konuların başında geliyor.

CHF yönetiminin Doğu'daki büyük aşiret reisleriyle olan ilişkileri hangi boyuttaydı?

Doğu'daki aşiret reisleri, iktidarlara yakın ilişkide olma durumlarını Millî Mücadele sürecinde bu sefer Ankara hükümetiyle sürdürdüler. Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşa, Doğu'daki aşiret reislerini direnişe davet etmiş ve olumlu destekler almıştı. Zaferden sonrasında ise yönetime karşı direnç ve refleksle karşılık veren veya 'verme ihtimali yüksek' olarak görülen aşiretsel yapılar tehlikeli olarak algılanıp, yakın takip altına alındılar.

Ancak diğer taraftan CHP'nin Doğu'da dayandığı toplumsal katmanlara bakıldığında üst grup toplumsal yapılar dikkat çekiyor. Parti bir taraftan aşiret temelli sosyolojik yapıyı çözmek isterken diğer taraftan 'tehlikeli' görmediği grupları bünyesinde dönüştürmeye çalışıyordu.

Bunu anlamak mümkündür, çünkü Doğu bölgelerinin geleneksel kültürel yapısı birçok düşünceyi yeniden şekillendiren ve çoğu zaman direnç gösteren çok farklı bir yapıyı ifade eder.

Bu farklılık CHP'nin de işine gelmiyor muydu? Örneğin daha yakın bir tarihte, 1989'da o dönemki adıyla SHP'nin Bitlis temsilcileri, yerel seçim öncesinde onay almak için Kamran İnan'ın ağabeyinin kapısını çalmıştı. Hem dini hem de aşiret temsilcisi olan İnan'la bizzat tanıştığınız bu görüşme, CHP'nin, dolayısıyla da devletin (uzun süreli tek parti dönemi göz önünde bulundurulduğunda) her dönemde aşiretlerden nemalandığını düşünmek yanlış mı?

CHP yönetimin tek parti döneminde Doğu'daki örgütsel tabanına bakıldığında Ankara'ya yoğun biçimde iletişim gücüne sahip bir 'seçkinler tabakası'nın varlığından söz etmek mümkün. Ancak bunu CHP özelliğine değerlendirmeye tutmak, Türk siyasal geleneğini görmelikten gelmek anlamına da gelir.

Türkiye'deki bütün partilerin kitlelere ulaşmak ve onları ikna etmek gibi bir problemleri her zaman var olmuştur. Bu hem iktidar konumunda hem de muhalefette yer alan partilerde var olan bir özelliktir. Geniş halk gruplarına ulaşma yöntemi olarak büyük aile liderlerini, reislerini kullanarak ne yazık ki Türk siyasetinin açmazıdır.

Dersim'de yaşanan katliam da çalışmanız kapsamında. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, nasıl bulgulara ulaştınız?

Dersim'deki askeri faaliyetlerin ilki Mart 1937'de başlayıp Eylül 1937'de, ikincisiyse Ocak 1938'de başlayıp Eylül 1938'de sona erdirildi. Bu, bölgedeki silahlı aşiret yapılanmasına yönelik askeri bir süreçti. Ancak, Dersim'deki aşiretsel temelli toplumsal yapılanmaya mutlaka müdahale edilmesi gerektiğine dair fikirlerin ileri sürüldüğü tarih 1930'ların hemen başına denk gelir.

Burada önemli bir noktayı işaret etmem gerekir, o da Fırka'nın 1931'de düzenlediği III. Büyük Kongresi'nin o tarih diliminde büyük anlamlar taşıdığıdır. Bu Kongre ve bu yıllar, Fırka'nın temel eşik noktalarından biri olarak görülmelidir. Çünkü Fırka artık yerleşecektir, taşıdığı otoriter özelliğini daha da belirgin hale getirecektir. Dersim konusunun bu yıllarda eleştiri konusu edilmesi tesadüfi değildir.

Evet, Dersim'in dönüştürülmesi anlamında bir müdahale programının hayata geçirilmesi 1930'ların başından itibaren gerçekleşti, fakat bölgedeki büyük aile reisleriyle Ankara'nın irtibatı hiçbir zaman kopmadı. Devletin üst düzeyinden birçok kişi raporlar hazırladılar kimi zaman da aşiret reislerine nasihat heyetleri gönderilip uyarı niteliğinde çalışmalarda bulundular.

Dersim'de yapılması düşünülen dönüştürme projesinin yasal zemini, 25 Aralık 1935 tarihli "Tunçeli Vilayetine İdaresi Hakkında Kanun" sayesinde oluşturuldu. Böylelikle bölgede yapılması düzenlenen işler yasal bir koordinasyona bağlandı. Ve bu kanun 1946'ya kadar yürürlükte kaldı.

Bu çalışmalar ve bu kanun olağanüstü bir dönemin ifadesidir. Böyle bir zemin üzerinde gerçekleşen olayların birçok olumsuz yansıması, Parti müfettişlerinin ve de mebusların Genel Sekreterliğine gönderdiği raporlarda geniş miktarda yer almıştır.

Parti Müfettişleri'nin raporlarında özellikle de devlet görevlilerinin halka olan muamelelerinden dolayı birçok şikâyetler var, olumsuzluklar derken bunları mı kasıtlıyorsunuz?

Evet. Raporların birinde bölge halkının yönetime olan tavrı ile alakalı olarak "korkuya müstenit bir itaat, saygı ile karışık çekim, korku ve endişe, sinsî çalışma ve ölç alma" biçiminde kullanılan tanım oradaki sıkıntıları gayet iyi tanımlıyor.

Ayrıca başka bir raporda kullanılan "Geçmişin izlerini silmek ve geçmişin acı hatıralarını unutturmak için idarecilerin şefik davranmalarına ihtiyaç vardır" değerlendirmesi, bölgede yer alan resmi sıfatlı görevlilerin izlemiş oldukları uygulamaların neticesinde söylenmiş ifadeler.

CHP'nin elitist tutumu, bölge halkına küçümseyici, adam edilmesi gereken kitle bakışı da Kürt sorununun çözümünü getiren bir tutum değil mi sizce?

Milli Mücadele'yi yürüten ve de Cumhuriyet'i ilan eden lider kadro, Osmanlı döneminin paşalarıydı, yani aydın-bürokrat kesimlerdi. 1923 sonrasında, Cumhuriyet idarecileri Fransız tipi modernleşme hareketini uygulamaya geçirirken aynı zamanda sahip oldukları 'elitist' tutumlarını da korudular.

Cumhuriyet yöneticilerinin ulus devlet, millî devlet, millî kimlik oluşturmaya yönelik girişimlerini gerçekleştirmeye çalıştığı dönem on dokuzuncu bütün ikinci yarısı değildir, yirminci asrın ilk yarısıdır. Bu dönemde tüm dünyadaki otoriter yönetim anlayışının Kemalist kadroya da tesir ettiği inkâr edilemez bir durumdur.

Yönetimin, Doğu toplumunu ortak vatandaşlık kimliği standartlarında ve belli bir noktada tutmak istemesi var olan inşa sürecinin gereklerindedir. Ancak bölgedeki devlet görevlilerinin halka olan yaklaşımlarının her zaman kucaklayıcı olmadığını Parti Müfettişlerinin ve mebusların raporlarına dayanarak kolaylıkla söyleyebiliriz.

CHP'nin kapalı olan örgütlerini yeniden açması hangi tarihte gerçekleşti?

Bu konuda ileri sürülen, "CHP, kapalı olan Doğu örgütlerini çok partili hayata geçtiğinde yeniden açtı" biçimindeki açıklamalar hatalı ve kolayca genellemeler. Doğu'daki kapalı olan örgütlerin yeniden açılmaya başladığı tarih her ne kadar 1944'ün Eylül'ü ise de hazırlık evresini 1943'ün Haziran'ına kadar götürmek mümkün.

Parti örgütü kurulmasıyla ilgili taleplerin dile getirildiği tarih ise 1942'e kadar iniyor. Görüldüğü gibi daha henüz ortada her iki muhalefet partisi de yok ve Dünya ikinci çetin savaşını veriyor.

İsmet İnönü ile Celal Bayar arasında geçtiği ileri sürülen bir konu var. İsmet İnönü'nün Doğu illerinde DP teşkilatının kurulmasını istemediği ve gerekirse CHP'nin de bütün örgütlerini tamamen kapatmayı düşündüğü tarzında ileri sürülen konunun doğruluk tarafı var mı?

Bu konudaki veriler çok az ve sadece hatıralarda yer alan bir konu boyutunda. Ancak ben şahsen İsmet İnönü'nün böyle bir konuşmayı yapmış olabileceğine inanmıyorum. İnönü'nün konuşmalarına bakıldığında bu konuda aşırı bir duyarlılık gösterdiği açıkça görülüyor.

Doğu'da partililik kültürü ve anlayışı anlamında bir birikim sağlanmamış, sadece mebuslar yoluyla mecliste temsil edilmesi sağlanmıştı. Doğu bölgelerinde siyasal mücadelenin serleşme ihtimali İnönü'yu kaygılandırmış olabilir.

Burada halkın öfkesinden, bu öfkenin DP'ye oy olarak yansımından duyulan kaygı yok mu?

Bir kaygının olduğunu açıktır. Doğu'nun bir özelliği vardır, bugün orada yaşayanlar bu duyguyu çok daha iyi anlıyorlardır. Doğu'da her zaman her konuda bir belirsizlik hâkimdir. Her an her şeyin bir anda değişebileceği ve nereye varacağı belirsiz bir duygu hali vardır.

Bu durumun 1945-1950 Türkiye'sinde çok daha belirgin olduğunu tahmin ediyorum. Yirmi yedi yıllık uzun bir iktidara, Doğu toplumunun vereceği yeni refleksler çok sert olabilirdi. İnönü bunu dikkate almış olmalı. Ancak bu kaygıları haklı çıkaracak gelişmeler yaşanmadan, 14 Mayıs 1950 seçimleri gerçekleştirildi ve eski CHP'liler, DP'yi iktidara getirmeyi başardılar.

CHP'nin Doğu'da 'güzideler, kalburüstüler, elitler' diye tabir edilen toplumsal tabakalara dayanması Parti'nin halkçı tarafıyla çatışmıyor mu?

Bu yaklaşımın temelleri Milli Mücadele sürecinde zorunlu olarak oluştu. Dire-

niş hareketini örgütleyen, yürüten öncü kadro asker-sivil bürokrat-aydın kesimlerden meydana geliyordu. Bu kadronun, mücadeleyi sürdürebilmesi için yerel eşrafla ittifak kurması gerekti. O dönemin koşullarında oluşan bu zorunlu birliktelik, CHF kurulduktan sonra Fırka'nın dayandığı toplumsal tabanına etki etti.

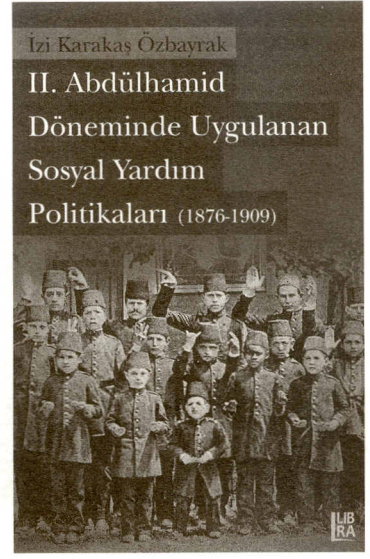
CHP'nin tek parti döneminde sloganlaşmış söylemi 'sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış kitle' fikriydi. Doğu'yu temsil eden mebusların toplumsal kökenlerine bakıldığında bu söylemin hayata geçirildiği göze çarpar; asker/sivil-bürokrat/aydın yüzde 77.5, yerel eşraf yüzde 16.25, serbest meslek yüzde 6.25.

Aynı biçimde teşkilat içerisinde yer alan ikinci seçmenler, meclis azaları ve idare yetei üyelerinin toplumsal kimliklerine bakıldığında da benzer bir oranlamayla karşılaşılar.

Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış kitle, bir taraftan da asimilasyon politikası olarak okunamaz mı?

Bütün ülke yurttaşlarının bir birini kolaylıkla anlayabildiği, ortak bir dilin her bölgede kullanılabildiği bir ülke özlemiyse hareket eden yönetici kadro elbette ki dönüşümü gerçekleştirirken 'asimile olmadan entegre olma' noktasına yönelik bir duyarlılık geliştirmemiştir.

CHP'nin, toplumun her kesimini temsil etme iddiasını yerine getirdiğini ancak ağırlıklı olarak asker/sivil-bürokrat/aydın ve yerel eşrafa dayandığını mı söylüyorsunuz?

Evet, böyle bir görüntü veriyor. Ancak şunu özellikle belirtmek gerekir; alt tabakalara dâhil olan bir kişinin "zâde, ağa, ağa zâde, bey, beyefendi, efendi, efendi oğlu, ağa oğlu, şıh oğlu, hoca oğlu" gibi toplumsal kimliklerin yer aldığı bir listede güçsüz kalacağı ortadadır. Seçkinler katmanının örgüt içerisinde ağırlıklı oluşu sadece Doğu'ya özgü bir durum değil Batı'daki teşkilatında da var olan bir özelliktir.

Listelerde yer alanların kimliklerine bakıldığında toplumun bütün kesimlerinin temsil edilebildiği göze çarpar. Ancak temsil edilme konusuyula temsil gücü farklı şeylerdir. Bahsettiğim bu toplumsal grupların, kendi içerisinde bir tür güçlü-lük veya zayıflık kategorisine sahip olduğunu görmelikten gelemeyiz.

Doğu'daki yerel eşraf diğer alt gruplara her zaman baskın olmuştur. Bu, DP döneminde de daha sonra da hep böyle olmuştur. Bunu belirleyen tek başına Türk siyaseti değildir bizim geç ve geriden modernleşme süfecimizin bir neticesidir.

1950 seçimlerinin Doğu'daki neticesi şöyleydi: CHP yüzde 48.24, DP yüzde 49.34, Bağımsızlar yüzde 2.42. Siyasal gelenek açısından değerlendirildiğinde DP'nin aldığı muhafazakâr oyların AKP'ye aktığı kabul edilirse, CHP'nin son dönemde Doğu'daki durumu hakkındaki fikriniz nedir?

Son yıllarda AKP, Doğu'daki muhafazakâr Doğulu seçmenin oylarını alıp bölgede önemli bir sayıyı yakaladı. Büyük partilere mesafeli duruş sergileyen Doğulu seçmenlerin diğer büyük kısmı, DEP geleneğinden gelen BDP'ye yakınlaştı.

BDP gibi marjinal söylemleri olan etnik yapıyı bir partinin bölge üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet ile AKP'lilerin iktidar olma gücünü fiiliyata geçirme çabaları her seçimde bölgede çatışma havası yaratıyor.

CHP'nin Doğu'da varlığını sağlaması büyük çoğunlukla Alevi nüfusun varlığıyla gerçekleşiyor. Parti'nin alt ve orta gelir gruplarından oy alması büyük şehirlerde mümkünken Doğu'da bunun yanına bir de Alevi olma unsuru ekleniyor.

BDP'nin marjinal söylemleri olduğunu söylüyorsunuz, ama son otuz yıllık süreçte, Kürtler politikada marjinal olmaktan çıkıp asli unsur haline geldiler. BDP de bunun simgesi. AKP'nin Kürt açılımında gösterdiği tutarsızlık, daha doğrusu sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmek yönünde tutarlılığı da bölgedeki istediği ağırlığı oluşturmadığını belgeliyor. Üstelik bu seçimlerde daha çok milliyetçi adaylara yönelmesi, sizce de bölgedeki varlığının tehdit altında olduğunu göstermiyor mu?

BDP'li vekillerin Meclis'te bulunması hem Kürtler açısından hem de Türkler açısından önemli bir fırsattır. Bu vekillerin orada bulunup Doğu konusundaki gelişmeleri yorumlayıp özgürce beyan etmelerini, Doğu'daki problemlere veya Doğu problemine çözüm getirecek çalışmalarında bulunmalarını oldukça önemsiyorum.

BDP'nin, bölgede eskisine göre daha da güçlendiği yargısına ben de katılıyorum. Ancak şunu da görmek gerekir ki, BDP'li siyasetçilerin seçmiş oldukları dil ve referans olarak işaret ettikleri noktalar, diğer kesimlerin konuya olan istekli yaklaşımlarını olumsuz etkiliyor. Bu ifadeler ve bu fikri yapı değişmedikten sonra önümüzdeki süreç bugün ki süreçten çok da farklı olmayacaktır.

'Yeni CHP' yönetiminin Doğu'ya bakış açısı sizce Parti açısından olumlu neticeler doğuracak mıdır?

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir, CHP Türkiye'nin siyasal hafızasıdır. Şu anda Türkiye'deki bütün partilerde az ya da çok 'CHP'lilik' damarı mutlaka var. Böylesine önemli bir siyasal okulun, dışarıya verdiği 'huzursuz bir parti' imajından artık uzaklaşması şart.

Cumhuriyet dönemi boyunca Doğu'daki sorun veya Doğu sorunu tarzındaki tartışmalar her dönem varlığını sürdürmüştür. Ancak hiçbir dönemde içinden geçtiğimiz bu zaman dilimindeki kadar geniş boyutlu tartışılmadı.

'Doğulu Kemal Bey' imgesi 'Yeni CHP' için önemli bir figür, hatta kitlelere ulaş-

mada önemli bir karizma. Tartışmaların yoğun biçimde sürdüğü böyle bir dönemde CHP yönetimi 'Doğulu Kemal Bey' imgesinin içtenliğine bir de sağlam projeler ilave ederse Doğu'daki oy oranını arttıracığına inanıyorum.

CHP liderinin artık, "Yeni CHP gücünü Kuvayı Milliye'den alan CHP'dir" biçimindeki tarihi referanslardan vazgeçmesi gerektiği kanaatindeyim. Çünkü bütün toplumun ortak değeri olan Milli Mücadele sürecine ait öğeleri 'özellem' geniş halk kitleleri açısından ilgi çekici bir yaklaşım olamayacaktır.

CHP'nin Doğu'da oylarını artırması için ilk önce geçmişin hesabını vermesi gerektiği konusundaki yaklaşımlar bizi bir adım öteye götürmez. Uzlaşma zemini yaratılıp evrensel normlara göre yaşayan toplumsal yapının inşa edilmesi gerekir. Özellikle de Doğu ve Güneydoğu illerinde bu konuya özel bir tutum geliştirilmelidir.

Geçmiş hesabı derken çok da uzak bir geçmişti kastetmiyorsunuz, sanırım. CHP Kürt sorununda hâlâ son derece katı davranıyor, örneğin dil ve kültürel hakların tanınması konusunda net bir politika izlemiyor ve tabanı Alevilerle sınırlı kalıyor. Yanılıyor muyum?

CHP yönetiminin 'biz iktidar olunca göreceksiniz neler değişecek' tarzındaki söylemleri kapalı bir söylemdir. Artık Türk seçmeni özellikle de Doğulu seçmen, umut etmek veya güven içerisinde oyunu teslim etmek gibi bir ruh halini yitirmiştir.

Şu anda CHP yönetiminin Doğulu seçmene söyleyeceği 'şeyler' diğer partilerinden çok daha fazla olmalıdır. Bunun bir sebebi köklü geleneğe sahip bir parti olmasıdır, diğer sebebiyse bölgede sahip olduğu sınırlı seçmen tabanını korumakta zorluk çekebilecek olmasıdır.

CHP'lilerin Doğu konusundaki ekonomi vurguları yeterli midir?

CHP yönetiminin Doğu bölgelerine yönelik yaklaşımlarında en fazla dikkat çeken nokta, konunun ekonomik boyutuna yönelik vurgusudur. CHP'nin Doğu'ya özgü strateji hedeflerine bakıldığında GAP'ın tamamlanması, hayvancılığın geliştirilmesi, kamu yatırımlarının artırılması, demiryollarının yaygınlaştırılması, madencilik ve sanayi yatırımlarının artırılması gibi ekonomi ölçekli projeler gözde çarpır.

CHP yönetimi, Doğu bölgeleri hakkındaki öngörülerini bölgeler arası gelişmişlik farkları boyutuyla açıklama yolunu tercih etmektedir. CHP yönetimine göre eğer ki atıl durumda görülen insan potansiyeli ve doğal kaynaklar işler hale getirilirse Doğu

ve Güneydoğu Bölgeleri'nin hızlı bir büyüme ve kalkınma performansı göstermesi için hiç sebep yoktur.

Ayrıca CHP yönetimi, Cumhuriyetin 100. kuruluş yıl dönümü olan 2023 yılında, Doğu bölgelerindeki kişi başına gelir düzeyinin Türkiye ortalamasına oranını yüzde 56'dan yüzde 75'e çıkarmayı hedefliyor.

Doğu'daki sorunun veya Doğu sorununun ana sebebi elbette ki bu coğrafyanın diğer bölgelere göre gelişmişliğinin az olmasıdır. Ancak konuyu böylesine bir çözümlenmeyle sınırlı tutmak hiçbir siyasal partiyi özgün kılmaz.

Ben konuya çok yönlü, bütüncül ve insan odaklı yaklaşılması gerektiğini düşününlerimdenim. Türk siyaseti ne yazık ki uzlaşma ve barış temelli bir ekolü oluşturmadığı için bunun çok da kolay neticeye ulaştırılacak bir konu olmadığını da ortadadır.

Seçimden sonraki süreç hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

Bugünkü koşullarda 12 Haziran Genel Seçimleri'ni olağan siyasal eylem gibi görmek zorlandığımı itiraf etmeliyim. Seçimin ertesinde yeni ve zorlu bir sürecin başlayacağı düşünmekteyim. Ben de her Türk yurttaş gibi gelecek hakkında ne kadar umutluysam o kadar da çekincelere sahibim.

Bugünkü siyasal kültürün mevcut yapısına bakarak, önümüzdeki sürecin çok daha çatışmacı, kırılmaların ve kopmaların yoğun bir şekilde yaşandığı bir zaman dilimi olacağını tahmin etmek zor değildir.

Türk siyasetçileri artık, 1957-1960 örneğini tekrar etmekten kurtulmalı. Artık ne 'Milli Muhalefet Cephesi' kurulmalı ne de 'Vatan Cephesi'. Ne iktidar 'vatan haini, nifakçı' olarak suçlanmalı ne de muhalefet 'istibdatçı, diktacı' olarak... Bu ülke insanı 'Hürriyet Meydan Savaşı' tarzındaki kitle konuşmalarından çok yararlı.

Bu yeni süreçte CHP yönetiminin 2023'te de dikkate alması gerekir. 2023 Türkiye'si konusunda AKP'nin projelerine ve hedeflerine yönelik CHP yönetimi elbette birtakım çalışmalar başlatacaktır. Ancak CHP yönetiminin gözden kaçırmaması gereken başka bir nokta daha var.

2023, Türkiye Cumhuriyeti'yle yaşıt CHP'nin de 100. kuruluş yıldönümü olacak. CHP 2023'te nerede olmak istiyor? ■